

Nagrody i kary dyscyplinarne w systemie oddziaływań penitencjarnych

PATRYCJA FRANKÓW

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Wśród mnogości metodycznych założeń dotyczących wpływu oddziaływań penitencjarnych na proces resocjalizacji skazanych stosowanie nagród za wzorowe zachowanie i, *a contrario*, kar dyscyplinarnych za zachowanie naganne, stanowi jeden z ważniejszych środków wychowawczego oddziaływania. Naturalnie problem skuteczności tej metody jest poddawany szczegółowym analizom oraz stałej weryfikacji dokonywanej zarówno przez penitencjarystów, jak i samego ustawodawcę.

Zwolennicy „surowych rygorów więziennych” w stosunku do tak zwanych przestępców nawykowych kładą główny nacisk na przestrzeganie porządku i dyscypliny wewnątrz zakładu karnego, utrzymywanych w drodze stosowania przymusu poprzez kary dyscyplinarne. Jakkolwiek karność i dyscyplina stanowią ważne elementy wychowania, to zdaniem większości autorów kształcenie zdyscyplinowania wymaga złożonego zespołu oddziaływań wychowawczych¹. Jadwiga Sikora postrzega kary i ulgi jedynie jako środki egzekwowania dyscypliny i to często tylko dyscypliny zewnętrznej, a zabiegi o utrzymanie więźnia w ramach regulaminowej dyscypliny spychają pracę nad jego resocjalizacją na „boczne tory”, daleko od zasadniczego celu, którym powinno być maksymalnie

¹ J. Kozarska *et al.*, *Przekroczenia i kary dyscyplinarne w procesie reedukacji więźniów z odchyleniami od normy psychicznej*, „Przegląd Penitencjarny” 1967, nr 3, s. 52.

indywidualizowane oddziaływanie na określone wypaczenie lub braki osobowości, utrudniające właściwą adaptację społeczną. Zarówno kary, jak i nagrody są niczym innym jak tylko różną formą przymusu².

Oddziaływanie na skazanych odbywających karę pozbawienia wolności opiera się na wykorzystaniu pewnych środków stanowiących narzędzia działania. Tradycyjnie do podstawowych środków oddziaływania penitencjarnego zaliczano pracę, naukę oraz zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe. Jednak obecnie zalicza się do nich również oddziaływanie na skazanych za pomocą nagród i kar dyscyplinarnych, mimo że nie są one wymienione *expressis verbis* w art. 67 kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku³. Środki oddziaływania penitencjarnego określone są zazwyczaj w przepisach regulujących wykonywanie kary pozbawienia wolności. Takie przepisy ustawowe z reguły nie precyzują jednak metod oddziaływania, czyli sposobów wykorzystania lub posługiwania się środkami, które są w pewnym sensie pojęciami prawnymi, podczas gdy metody oddziaływania należą do kategorii pedagogicznych i podporządkowane są regułom wypracowanym przez tę naukę. W pracy resocjalizacyjnej na terenie zakładu karnego swoboda doboru i realizacji metod oddziaływania penitencjarnego ograniczona jest jednak szczegółowymi warunkami, w jakich znajdują się osoby odbywające tę karę, a zwłaszcza koniecznością poszanowania praw i egzekwowania wypełniania przez nie obowiązków⁴.

Przepisy k.k.w. nie posługują się terminem „środki oddziaływania”. Art. 67 § 3 kodeksu karnego wykonawczego stanowi, że w oddziaływaniu na skazanych, przy poszanowaniu ich praw i wymaganiu wypełnienia przez nich obowiązków, uwzględnia się przede wszystkim pracę, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne. Podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym trudno jednak uznać za samodzielny środek, ponieważ jest ono realizowane w ramach posługiwania się wieloma różnymi środkami – w ramach zatrudnienia,

² J. Sikora, *Znaczenie kar w procesie resocjalizacji więźniów*, „Przegląd Więziennictwa” 1958, nr 2, s. 15–23.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557).

⁴ B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Kraków 2000, s. 139.

nauczania i zajęć poza zakładem karnym oraz udzielania skazanym nagród związanych z opuszczeniem zakładu⁵.

Środki oddziaływania na skazanych są uregulowane nie tylko w przepisach kodeksu karnego wykonawczego, ale również w przepisach innych ustaw oraz aktów wykonawczych, a w szczególności w regulaminach wykonywania kary pozbawienia wolności z lat 1998 i 2003. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 sierpnia 1998 roku w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności⁶ stanowi, że do środków oddziaływania na skazanych należą w szczególności praca, nauczanie, działalność kulturalno-oświatowa, społeczna oraz wychowanie fizyczne i zajęcia sportowe, nagradzanie i karanie dyscyplinarne. Poszerza zatem wachlarz środków wymienionych w art. 67 § 3 kodeksu karnego wykonawczego. Natomiast rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 roku w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności⁷ różni się od poprzedniego unormowania środków oddziaływania jedynie tym, że nie wymienia wychowania fizycznego.

Rozważając kwestię środków oddziaływania na skazanych, nie można pominąć rozporządzenia w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych z dnia 14 sierpnia 2003 roku⁸, które nie tylko definiuje pojęcie oddziaływania penitencjarnego, ale również określa jego formę, zakres, podmioty upoważnione do jego prowadzenia oraz sposoby dokumentowania. Tym samym, oddziaływaniem penitencjarnym określa się zespół stosowanych w zakładzie środków i metod zmierzających do wzbudzenia w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw, które to środki i metody prowadzi się w formie zindywidualizowa-

⁵ *Ibidem*.

⁶ § 38 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 sierpnia 1998 roku w sprawie regulaminu wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 111, poz. 699).

⁷ § 39 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 roku w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz.U. Nr 152, poz. 1493).

⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 roku w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. Nr 151, poz. 1469).

nych działań dostosowanych do psychofizycznych właściwości skazanego. Zakres oddziaływań jest ściśle związany z systemem wykonywania kary pozbawienia wolności (programowanego oddziaływania, terapeutyczny i zwykły) oraz z rodzajem (zakład karny dla młodocianych, dla odbywających karę po raz pierwszy, dla recydywistów penitencjarnych i odbywających karę aresztu wojskowego) i typem jednostki penitencjarnej (zakład karny typu zamkniętego, typu półotwartego i otwartego). Najczęściej w literaturze przedmiotu przyjmuje się, że indywidualizacja wykonania kary polega na takim doborze metod i środków oddziaływania, który zapewni ich dostosowanie do osobowości skazanego i celu wykonywania kary pozbawienia wolności. W praktyce indywidualizacja polega na zakwalifikowaniu (na podstawie w większości sformalizowanych kryteriów klasyfikacji) kilkudziesięciu tysięcy różnorodnych osobowości do trzech typów i czterech rodzajów zakładów karnych oraz systemów wykonywania kary. W tym sensie indywidualizacja bardziej staje się środkiem oddziaływania niż zasadą⁹.

Mając na uwadze ogólnie nakreśloną problematykę oddziaływań penitencjarnych, należy zadać pytanie o granice tychże oddziaływań. Wychodząc z założenia, że kara dąży do osiągnięcia określonych, utilitarnych celów, a nie stanowi tylko bezdusznej realizacji sądowej sprawiedliwości, nie można pomijać zagadnienia: jak daleko system penitencjarny może się posunąć, aby zrealizować założone cele? Czy istnieją jakieś granice oddziaływania mającego na celu resocjalizację skazanych? Skoro resocjalizacja jest najwyższym celem¹⁰, to czy nie jest dozwolone stosowanie wszystkich środków potrzebnych do jej osiągnięcia? Czy wolno na przykład używać środków farmakologicznych, gdyby one zapewniały trwałą zmianę postawy skazanego, gdyby mogły przekształcić jego antyspołeczny charakter? Są to zasadnicze pytania i od odpowiedzi na nie zależy „granica penalizacji” nie w znaczeniu zagrożenia karą, lecz w sensie możliwości oddziaływania tylko w określonych granicach¹¹.

⁹ P. Szczepaniak, *Metodyczne aspekty oddziaływania na więźniów*, [w:] *System penitencjarny i postpenitencjarny w Polsce*, red. T. Bulenda, R. Musidłowski, Warszawa 2003, s. 262–263.

¹⁰ Por. Z. Hołda, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2006, s. 305–308.

¹¹ J. Śliwowski, *Kara pozbawienia wolności we współczesnym świecie. Rozważania penitencjarne i penologiczne*, Warszawa 1981, s. 176–177.

W kontekście rozważań dotyczących nagród i kar dyscyplinarnych należy podnieść, że kodeks karny wykonawczy z 1997 roku nie zawiera katalogu przekroczeń zagrożonych karami dyscyplinarnymi (wyjątkiem jest bliżej określone przez ustawodawcę samouszkodzenie pociągające odpowiedzialność dyscyplinarną). Definicja przekroczenia, które może spowodować odpowiedzialność dyscyplinarną skazanego, jest sformułowana dość ogólnie. Przekroczeniem jest bowiem „zawinione naruszenie nakazów lub zakazów wynikających z ustawy, regulaminu lub innych przepisów wydanych na jej podstawie albo ustalonego w zakładzie karnym lub miejscu pracy porządku”. Jako przekroczenie kwalifikowany jest czyn popełniony zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie. Ponadto jeśli przekroczenie ma znamiona przestępstwa, skazany oprócz poniesienia adekwatnej do czynu odpowiedzialności dyscyplinarnej podlega również odpowiedzialności karnej.

Kodeks unormował następstwa prawne popełnianych przez skazanego wykroczeń w obrębie zakładu karnego, stanowiąc, że w tym wypadku podlega on odpowiedzialności dyscyplinarnej na podstawie przepisów obowiązujących skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności. Jest to rozwiązanie uzasadnione, ponieważ popełnienie wykroczenia będzie z reguły stanowiło naruszenie przepisów normujących wykonywanie kary pozbawienia wolności, stąd też kierowanie spraw z tego powodu do wydziałów grodzkich nie miałoby sensu. Ta zasada nie dotyczy jednak sytuacji, w których skazany na przykład dopuścił się wykroczenia poza obrębem zakładu karnego, na przykład w czasie pobytu poza zakładem karnym na podstawie udzielonej przepustki lub nagrody zezwalającej mu na czasowe opuszczenie zakładu karnego¹².

Kodeks zawiera zamknięty katalog kar dyscyplinarnych. Zgodnie z art. 143 k.k.w. do kar dyscyplinarnych należy:

- 1) nagana;
- 2) pozbawienie możliwości lub niektórych niewykorzystanych przez skazanego nagród lub ulg albo zawieszenie ich wykonania na okres do 3 miesięcy;
- 3) pozbawienie możliwości udziału w niektórych zajęciach kulturalno-oświatowych lub sportowych, z wyjątkiem korzystania z książek i prasy, na okres do 3 miesięcy;

¹² T. Szymanowski, [w:] Z. Świda, T. Szymanowski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 330–331.

4) pozbawienie możliwości otrzymania paczek żywnościowych na okres do 3 miesięcy;

5) pozbawienie lub ograniczenie możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych lub wyrobów tytoniowych na okres do 3 miesięcy;

6) udzielanie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą na okres do 3 miesięcy;

7) obniżenie przypadającej skazanemu części wynagrodzenia za pracę, nie więcej niż o 25%, na okres do 3 miesięcy;

8) umieszczenie w celi izolacyjnej na okres do 28 dni.

Kobietom ciężarnym, karmiącym lub sprawującym opiekę nad własnymi dziećmi w domach matki i dziecka zakazane jest wymierzanie następujących kar dyscyplinarnych: pozbawienia możliwości otrzymania paczek żywnościowych na okres do 3 miesięcy; pozbawienia lub ograniczenia możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych lub wyrobów tytoniowych na okres do 3 miesięcy oraz umieszczenia w celi izolacyjnej na okres do 28 dni.

Zauważalne jest zapożyczenie niektórych kar z poprzednich systemów penitencjarnych, ale w sposób zmodyfikowany. Dotyczy to na przykład nagany, pozbawienia wszystkich lub niektórych nagród, uniemożliwienia udziału w niektórych zajęciach kulturalno-oświatowych z wyjątkiem korzystania z prasy i książek, pozbawienia lub ograniczenia prawa do zakupu artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych przez okres do 3 miesięcy, obniżenia zarobków do 25%. Nasuwa się więc wniosek, że niektóre rozwiązania stosowane w poprzednich systemach penitencjarnych zostały uznane przez ustawodawcę za sensowne na tyle, iż postanowiono je włączyć do obecnego modelu penitencjarnego¹³.

Ustawodawca w pierwotnej wersji kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku wymieniał tylko osiem rodzajów nagród, pozostawiając określenie pozostałych nagród regulaminowi wykonania kary pozbawienia wolności. Artykuł 138 § 1 stanowił, że nagrodami są w szczególności:

1) zezwolenie na dodatkowe lub dłuższe widzenie;

2) zezwolenie na widzenie bez osoby dozorującej;

¹³ H. Machel, *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej — casus polski*, Kraków 2006, s. 133.

3) zezwolenie na widzenie w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej;

4) zatarcie wszystkich lub niektórych kar dyscyplinarnych;

5) nagroda rzeczowa lub pieniężna;

6) podwyższenie części wynagrodzenia za pracę przypadającej skazanemu, nie więcej niż o 50%, na okres do 3 miesięcy;

7) zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin;

8) zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni.

Jednocześnie regulamin wykonywania kary pozbawienia wolności z dnia 12 sierpnia 1998 roku dopełniał katalog nagród wymienionych w kodeksie, stanowiąc w § 47, że nagrodami, oprócz określonych w art. 138 § 1 k.k.w., są: pochwała, zezwolenie na częstsze branie udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych, zezwolenie na przekazanie osobie najbliższej upominku, zezwolenie na odbywanie widzeń we własnej odzieży, zezwolenie na dokonywanie dodatkowych zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych oraz przedmiotów dopuszczonych do sprzedaży w zakładzie karnym, a także zezwolenie na telefoniczne porozumiewanie się z rodziną i innymi osobami bliskimi na koszt zakładu karnego.

Dopiero wielka nowelizacja k.k.w. z 2003 roku włączyła do kodeksowego katalogu nagród nagrody wymienione w regulaminie wykonania kary pozbawienia wolności z 1998 roku oraz dodała nową nagrodę w postaci zezwolenia na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej¹⁴. Zatem pełny kodeksowy katalog nagród obejmuje 14 ich rodzajów, które w wypadkach szczególnie uzasadnionych warunkami rodzinnymi lub osobistymi skazanego mogą być stosowane jako ulgi przyznawane przez dyrektora ZK lub osobę przez niego upoważnioną.

Przyznanie nagrody jako ulgi może mieć miejsce wówczas, gdy skazany nie wyróżniał się dobrym zachowaniem, a przyznana ulga ma stymulować zmianę jego postawy. W procesie wychowawczego oddziaływania ulga taka może być bodźcem do zmiany postępowania skazanego.

¹⁴ Ustawa z dnia 24 lipca 2003 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 142, poz. 1380).

Dlatego przyznanie ulgi może nastąpić nie tylko na prośbę skazanego, ale także na wniosek jego najbliższej osoby lub przełożonego¹⁵. Zakazane jest przyznawanie jako ulg dwóch nagród polegających na udzieleniu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, a mianowicie zezwolenia na widzenie bez dozoru poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin, oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni. Ulgi stanowią wyraz racjonalnego systemu penitencjarnego oraz respektowania koronnej zasady humanizmu w wykonywaniu kary pozbawienia wolności. W żadnym wypadku nie można ich traktować jako rodzaju uprawnienia skazanego.

Kompleksowe spojrzenie na problematykę stosowania nagród i kar dyscyplinarnych wymaga także krótkiej analizy standardów międzynarodowych regulujących tę kwestię. Aktami prawa międzynarodowego wiążącymi państwa-strony (tak zwane *hard law*, czyli twarde prawo międzynarodowe), odnoszącymi się do kwestii postępowania ze skazanymi odbywającymi karę pozbawienia wolności, są między innymi: Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁶ (Rzym, 1950), Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych¹⁷ — uchwalone przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1966 roku, Konwencja przeciwko torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu¹⁸ — przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1984 roku, a także Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu¹⁹ — przyjęta przez Radę Europy w 1987 roku.

¹⁵ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Praktyczny komentarz z indeksem rzeczowym*, Warszawa 1999, s. 319.

¹⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 roku (Dz.U. z dnia 10 lipca 1993 r. Nr 61, poz. 284).

¹⁷ Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku (Dz.U. z dnia 29 grudnia 1977 r. Nr 38, poz. 167).

¹⁸ Konwencja przeciwko torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z dnia 10 grudnia 1984 roku (Dz.U. z dnia 2 grudnia 1989 r. Nr 63, poz. 378).

¹⁹ Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z dnia 26 listopada 1987 roku (Dz.U. z dnia 6 maja 1995 r. Nr 46, poz. 238).

Równolegle funkcjonują akty prawne należące do kategorii tak zwanego miękkiego prawa międzynarodowego (*soft law*), z których na pierwszy plan wysuwają się: Wzorcowe reguły minimum postępowania z więźniami (*Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*) z 1955 r. oraz Europejskie reguły więzienne (*European Prison Rules*) z 11 stycznia 2006 roku — jest to bowiem odpowiednio rezolucja Rady Społeczno-Gospodarczej ONZ oraz zalecenie dla państw członkowskich Rady Europy. Niezależnie od ich usytuowania w hierarchii źródeł prawa międzynarodowego, ich rola jest duża, zarówno na szczeblu powszechnym, jak i europejskim. Wynika to z faktu, że państwa chcą być postrzegane przez społeczność międzynarodową jako respektujące prawa więźnia i należeć do rodziny państw cywilizowanych, w których nie narusza się podstawowych praw człowieka²⁰.

Na tle problematyki stosowania nagród i kar dyscyplinarnych ciekawe są postanowienia reguł 56–62 i 68 Europejskich reguł więziennych, które odpowiednio odnoszą się do utrzymania dyscypliny i środków przymusu. Mianowicie reguła 56 stanowi, że procedury dyscyplinarne są instrumentami stosowanymi w ostateczności, albowiem kiedykolwiek jest to możliwe, do rozwiązywania sporów z więźniami i między więźniami, władze więzienne stosują mechanizmy restytucyjne i mediacyjne. Wykluczone jest stosowanie kar zbiorowych, kar cielesnych i kar niehumanitarnych. Postępowanie dyscyplinarne powinno być uczciwe, z zachowaniem możliwości obrony. Natomiast reguła 68 stanowi, że środki przymusu mogą być stosowane jedynie na czas niezbędny oraz zgodnie z prawem krajowym. Zakazane jest stosowanie kajdan i łańcuchów. Jako kar nie stosuje się również kajdanek ręcznych, kaftanów bezpieczeństwa i innych środków ograniczających swobodę ruchów, z pewnymi wyjątkami dotyczącymi na przykład zapobieżenia zadaniu przez więźnia obrażeń zarówno sobie, jak i innemu więźniowi. Szeroki kontakt więźniów ze światem zewnętrznym zapewnia reguła 24, ale z zachowaniem wymogów oddziaływania, bezpieczeństwa i porządku. Umożliwia się więźniom kontakt z rodzinami w sposób, który pozwala na podtrzymanie i rozwijanie normalnych więzi rodzinnych tak dalece, jak to jest możliwe. Europejskie reguły więzienne podkreślają, że więzienie jest karą

²⁰ A. Krempleski, *Stosowanie środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej przez Służbę Więzienną w świetle przepisów prawa*, [w:] *Bezpieczny obywatel — bezpieczne państwo*, red. J. Widacki, J. Czapska, Lublin 1998, s. 489–490.

samą w sobie i nie wolno tej kary wzmacniać dodatkowymi dolegliwościami. Segregacja, rygory i utrzymanie dyscypliny muszą to uwzględniać. Wszystko musi być podporządkowane rozwijaniu tych umiejętności i zdolności, które zwiększają możliwość powrotu do społeczeństwa. W oddziaływaniu winna dominować zasada indywidualizacji, a w celu resocjalizacji stosuje się: środki zaradcze, edukacyjne, moralne, duchowe itp.²¹

Zarówno Reguły minimum postępowania z więźniami, jak i Europejskie reguły więzienne traktują kary dyscyplinarne jako jeden ze sposobów utrzymania w zakładzie karnym dyscypliny i porządku. Nie dopuszczają możliwości powierzenia więźniowi jakiegokolwiek funkcji związanej z postępowaniem dyscyplinarnym. Standardy te zalecają, aby ustawa lub regulamin wydany przez właściwy organ normowały i określały: zachowanie stanowiące przekroczenie dyscyplinarne, rodzaje i czas trwania kar, które można wymierzyć, organ właściwy do wymierzania takich kar, jak również prawo do odwoływania się oraz organ wykonawczy. Żaden więzień nie może być ukarany wbrew warunkom zawartym w ustawie (albo regulaminie) i nigdy dwukrotnie za ten sam czyn. Postępowanie dyscyplinarne powinno odbywać się niezwłocznie, przed ukaraniem zaś więzień musi być poinformowany o zarzucanym mu czynie oraz mieć zapewnioną możliwość obrony. Kara polegająca na izolacji oraz każda inna kara, która mogłaby wywrzeć niekorzystny wpływ na zdrowie somatyczne lub psychiczne więźnia, może być stosowana jedynie wtedy, gdy lekarz po przeprowadzeniu badania zaświadczy na piśmie, że więzień jest w stanie taką karę odbyć. Na lekarzu spoczywa obowiązek codziennego odwiedzania więźniów odbywających karę izolacji oraz powiadamiania dyrektora, jeżeli uważa, że zakończenie kary lub jej zmiana jest konieczna ze względu na zdrowie somatyczne lub psychiczne więźnia²².

Przy dokonywaniu porównań zaleceń zawartych w standardach międzynarodowych i w polskich rozwiązaniach prawnych najczęściej podkreśla się jako mankament nieokreślenie katalogu przekroczeń dyscyplinarnych i grożących za nie kar. Doceniając dążenia do jak najlepszego

²¹ *Ibidem*, s. 274.

²² R. Musidłowski, *Karanie dyscyplinarne skazanych i tymczasowo aresztowanych (na przykładzie kary dyscyplinarnej umieszczenia w celi izolacyjnej)*, [w:] *Stan i węzłowe problemy polskiego więziennictwa*, „Biuletyn RPO” 42, Warszawa 2000, s. 302.

wymierzania kar dyscyplinarnych w praktyce, trzeba zauważyć, że powołane standardy międzynarodowe nie zalecają wprost przypisania przekroczeniom precyzyjnie określonych kar dyscyplinarnych. Niewątpliwie możliwe byłoby skatalogowanie podstawowych przekroczeń, jednakże z pewnością nie wszystkich²³.

Dokonując krótkiego podsumowania, należy z całą mocą podkreślić, że system nagród i kar dyscyplinarnych, postrzegany przede wszystkim przez pryzmat środków oddziaływania penitencjarnego, ma duże znaczenie motywacyjne. Zarówno w sytuacji powodującej zwiększenie, jak i zmniejszenie oddziaływania społeczno-kulturalnego, silne związanie skazanego z programem oddziaływań można rozpatrywać jako motywację — z jednej strony — do starań o poprawę zachowania i nagrodę w postaci zwiększonego udziału w zajęciach, z drugiej zaś do unikania takich zachowań, które stanowią podstawę do wymierzania kar dyscyplinarnych²⁴. Tym samym nagrodą będzie wszystko to, co zostało osiągnięte na drodze własnego działania, co zaspokaja potrzeby. Sam fakt uniknięcia przykrości jest nagradzający. Otrzymana nagroda w zasadzie osłabia stan pobudzenia motywu lub zatrzymuje na pewien czas jego działanie. Kara, której się doświadcza, w przeciwieństwie do nagrody może nadal wpływać na motywację — skłania do ucieczki (czy odsunięcia się) od źródła kary lub budzi chęć ataku²⁵.

²³ *Ibidem*, s. 303.

²⁴ M. Kuć, *Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności*, Lublin 2007, s. 130.

²⁵ J. Reykowski, *Emocje, motywacja, osobowość*, Warszawa 1992, s. 109.